

INFLUENȚA COMUNICĂRII DIDACTICE ASUPRA CLIMATULUI EDUCAȚIONAL*Olga DUHLICHER, Dorina MACOVEI**Catedra Limbi Germanice*

It is obvious that didactic communication by its specific teaching is important for developing an effective and inclusive school climate. Didactic communication directs the work of teachers by boosting their capacity to: a) create a viable lesson plan, b) develop an educational message, c) focus on each student's educational message, taking into account the intellectual, socio-affective and psychomotor peculiarities, d) stimulate continuous improvement of educational action by taking full advantage of the reverse connection to external cycles designed as a prerequisite for self-instruction/self-education. It should be mentioned that didactic communication is the main tool in promoting the educational climate which can influence positively or negatively by its peculiarities.

Este absolut cert faptul că succesele unui elev depind în mare măsură de potențialul său educativ, de particularitățile psihofiziologice, de complexitatea materialului instructiv. Însă, o atenție deosebită trebuie să li se acorde atât acestor factori, cât și unui alt factor, nu mai puțin important, cum este procesul de comunicare în situația didactică. Ca urmare, un rol important în edificarea unui climat educațional adecvat revine profesorului, care trebuie să stimuleze potențialul creativ al elevilor în procesul instruirii. În activitatea de predare-învățare din clasă/școală, profesorul exercită influențe sociale specifice – de natură educațională – asupra elevilor, îndeosebi prin procesul de comunicare. Nu există act de învățare a elevului în care să nu fie implicată comunicarea: cu învățătorul prin prezența lui fizică sau simbolică, cu semenii prin comportamente sociale, cu alte generații etc.

Deși procesul de comunicare didactică constituie modalitatea fundamentală a activității de predare-învățare a unor conținuturi specifice divers codificate, relația profesor-elev are o mare valoare adaptiv-formativă. Atât pentru educarea prezentă, cât și pentru formarea elevului, comunicarea didactică are un rol deosebit. Ca formă de interacțiune, comunicarea în situația didactică este concomitent relația între subiecți, schimb reciproc de mesaje, acțiune de informare și formare bilaterală. În general, rațiunea procesului de comunicare, a interacțiunii profesor-elevi în cadrul sarcinilor didactice este de a obține împreună rezultate pozitive, de a produce schimbări favorabile în mentalitățile, atitudinile și comportamentele interlocutorilor, de a forma și dezvolta creativ personalitatea elevilor prin crearea unui climat educațional deschis și eficient, ținându-se cont, totodată, de intervenirea schimbărilor în procesul instructiv-educativ.

Comunicarea didactică este nucleul practic și pragmatic al comunicării educaționale, constituind esența însăși și vehiculul secvențelor procesului de învățământ, derulat sub formă de lecții. Comunicarea didactică presupune o perpetuă interacțiune între profesor și elevi, indiferent că este vorba de predare, învățare, evaluare și chiar de proiectare didactică [1].

În cadrul discursului didactic trebuie examinate nu doar conținutul și formele mesajului transmis, ci și relațiile lor cu elementele psihosociale și situaționale ale comunicării. Cercetările au stabilit faptul că cei mai influenți factori ai contextului psihosocial din mediul educațional sunt: comunicarea interpersonală, relațiile interindividuale dintre membrii grupului și comportamentul model al persoanelor semnificative pentru subiecții în formare. În activitatea grupului școlar, comunicarea interpersonală reprezintă modalitatea fundamentală de interacțiune psihosocială dintre profesor și elevi, de realizare a relațiilor interindividuale de cunoaștere, informare, influență, valorizare și reglare reciprocă.

Funcția didactică a profesorului se exprimă prin îndeplinirea statutului de model, partener, sfătuitor. Ea se îndeplinește prin crearea unei atmosfere generale de securitate și încredere în clasă, prin încurajarea fiecărui elev, prin crearea unui flux de simpatie între profesor și elev. Astfel, cadrul relațional din clasă produce efecte specifice asupra interacțiunii subiecților educației, schimburilor de mesaje în interiorul și în afara grupurilor școlare. Contextul activității didactice influențează nu doar personalitatea elevilor, ci și a profesorului, calitatea relațiilor comunicative și socioafective interpersonale din grup. Contextul este o realitate psihosocială ce rezultă din jocul factorilor obiectivi, situaționali și subiectivi, individuali în timpul proceselor de comunicare și interacțiune socială. Urmare a modificărilor condițiilor externe și interne în care se desfășoară interacțiunile interpersonale și de grup, contextul poate dezvolta schimbări intra- și intergrupale. Importanța contextului

relațional este deosebită în dezvoltarea personalității elevilor și în realizarea comportamentelor interpersonale. Cercetările arată că atunci când contextul relațional din clasă este deschis comunicărilor interpersonale, schimburilor cu mediul sociocultural, se creează un climat educațional propice activității didactice. Ca rezultat, climatul psihosocial pozitiv mărește productivitatea și coeziunea grupului, are efecte tonice și stimulative asupra agenților educaționali, favorizează formarea trăsăturilor pozitive de caracter, în general, formarea personalității tinerilor, iar în lipsa procesului de comunicare climatul educațional este unul negativ, reprezentând o sursă de perturbări și disfuncții atât la nivelul indivizilor, cât și al grupului. Structurile funcționale comunicative, afective interpersonale, natura climatului psihosocial al grupului educațional constituie variabile psihosociale intermediare între mărimile de intrare și cele de ieșire.

Este evident că comunicarea didactică prin specificul său este importantă pentru dezvoltarea unui climat educațional eficient și deschis. Ea direcționează activitatea cadrelor didactice prin stimularea capacității acestora de a: a) construi un proiect pedagogic viabil în sens curricular; b) elabora mesajul educațional, ținând seama de particularitățile: câmpului psihosocial care înconjoară acțiunea educațională, ambianței educaționale rezultate din interiorul și din exteriorul acțiunii educative, colectivului de preșcolari, elevi, studenți etc.; c) focaliza mesajul educațional asupra fiecărui elev, ținându-se seama de particularitățile intelectuale, socioafective, psihomotorii; d) asigura repertoriul comun cu elevul prin proiectarea corelației subiect-obiect simultan la nivel de comunicare intelectuală - afectivă - motivațională; e) stimula perfecționarea continuă a acțiunii didactice prin valorificarea deplină a ciclurilor de conexiune inversă externă concepute ca premisă a autoinstruirii/auto-educației [2]. Aspectul comunicativ al activității pedagogice prin stabilirea și întreținerea relațiilor dintre agenții educaționali și menținerea unui climat pozitiv, a unei atmosfere favorabile de muncă în grupul școlar asigură formarea și dezvoltarea unor personalități creative și independente.

Calitatea comunicării didactice asupra climatului educațional va fi eficientă dacă se va ține cont de modificările care au intervenit în statutul elevului, el transformându-se din obiect în subiect al educației.

A fi subiect al educației ar însemna: dreptul la opinie, dar și responsabilități; în centrul procesului de instruire este plasat elevul; elevul îndeplinește sarcinile în mod individual; între profesor și elev există relații de cooperare; elevul participă la organizarea procesului de învățământ prin propuneri de îmbunătățire a acestuia. A moderniza relația profesor-elev înseamnă a crea condiții optime pentru ca între cei doi poli să se realizeze un schimb reciproc de mesaje, o cooperare. Caracteristica acestei cooperări constă în faptul că ea presupune și include, alături de circuitul vertical profesor-elevi și circuitul orizontal elevi-elevi. Cu cât aceasta din urmă funcționează mai intens, respectiv mesajele circulă mai operativ, cu atât sensul formativ al cooperării se intensifică.

Evident, acest lucru depinde, în primul rând, de profesor, de modul în care el organizează activitatea didactică. Sensul inovator al întregii sale activități s-ar putea concretiza în crearea unui mediu școlar adaptativ care include o gamă largă de intervenții și solicitări în concordanță cu diferențele individuale dintre elevi.

Climatul psihosocial se apreciază prin nivelul și calitatea relațiilor interpersonale ale membrilor, prin satisfacția/insatisfacția membrilor față de statutul lor în grup, față de normele și criteriile de apreciere și promovare, față de schimbările intervenite în scopul principal și în scopurile individuale, prin disciplina individuală și cea de grup.

Relația pedagogică este cu atât mai eficientă din punct de vedere educativ cu cât comunicarea funcționează concomitent la ambele niveluri, formal și informal, cuprinzând atât mesajele semantice, cât și ectosemantice. Acel climat afectiv, cu puternice valențe motivaționale, este constituit tocmai din aceste mesaje ectosemantice, generate de actul comunicării [3].

Prin comunicarea verbală/nonverbală la fel putem dezvolta un climat afectiv, în care rolul este nu doar al comportamentului profesorului, ci și al conlucrării lui cu elevii și se realizează cu contribuția ambelor părți. De aceea, profesorul trebuie să sesizeze și să încurajeze orice inițiativă, oricât de timidă, a elevilor de a se apropia de el. Elevului îi este frică să nu greșească și mai ales să nu fie greșit înțeles, dar el dorește din toate puterile să-și deschidă sufletul în fața profesorului. Tonul afectiv pe care profesorul îl imprimă relațiilor sale cu elevii și pe care îl induce în relațiile interelevi generează climatul afectiv favorabil sau nefavorabil bunei desfășurări a activității. Un profesor bun trebuie să fie un excelent „actor”, care să exploateze la maximum „haloul” de semnificații ale cuvântului rostit. Prin pronunțare, ele trebuie să miște, să emoționeze și să capteze întreaga ființă a elevilor. Mișcările, gesturile și mimica profesorului – ca părți integrate procesului educativ – trebuie să se convertească în instanțe instrumentale productive, care să vină în întâmpinarea nevoilor unei situații didactice concrete [4].

Comportamentul profesorului în comunicarea cu elevii poate fi influențat și de anumite mentalități care deformează în psihicul colectiv realitatea privind statutul și rolul de profesor și, respectiv, de elev. Se întâlnesc distorsiuni în atitudinile profesorului și în evaluările pe care le face pe baza unor informații eronate despre elev, ceea ce impune cunoașterea profundă de către profesor a personalității fiecărui elev și tratarea lui în cunoștință de cauză. Efecte negative are și tendința profesorului de a se adresa elevului „ideal”, ceea ce duce la marginalizarea elevilor care nu corespund tiparului. De asemenea, distorsiuni de comunicare apar și dacă profesorul se consideră sau este considerat drept singurul deținător al științei, elevul neavând, în acest caz, nici posibilitatea și nici dorința de a interveni cu păreri proprii în comunicare, uneori evadând chiar din câmpul comunicării [5].

În relația de comunicare, profesorul trebuie să-și asume rolul de o asemenea manieră, încât elevul să simtă că se dorește întâlnirea cu el ca persoană și ca partener de dialog. Situația care poate favoriza cel mai bine exprimarea elevului este aceea în care el nu se simte nici judecat, nici interpretat, nici manipulat prin întrebări. Este o situație în care elevul se simte ascultat [6]. Astfel, mesajul profesorului are o valoare specifică pentru toți elevii, dar și rezonanțe particulare pentru fiecare dintre ei.

Ca transmițător de informații, pentru a reuși o comunicare didactică eficientă și, totodată, pentru a favoriza climatul educațional în timpul procesului instructiv, este important să se țină cont de o serie de abilități în ceea ce privește mesajul transmis:

- **claritate** – organizarea conținutului de comunicat, astfel încât acesta să poată fi ușor de urmărit; folosirea unui vocabular adecvat temei și autorului; o pronunțare corectă și completă a cuvintelor;
- **acuratețe** – presupune folosirea unui vocabular bogat pentru a putea exprima sensurile dorite; cere exploatarea completă a subiectului de comunicat;
- **empatia** – vorbitorul trebuie să fie deschis tuturor interlocutorilor, încercând să înțeleagă situația acestora, pozițiile din care adoptă anumite puncte de vedere, atitudinile, manifestând în același timp amabilitate și prietenie;
- **sinceritatea** – situația de evitare a rigidității sau a stângăciei, recurgerea și menținerea într-o situație naturală;
- **atitudinea** – evitarea mișcărilor bruște în timpul vorbirii, a pozițiilor încordate sau a unora prea relaxate, a modificărilor bruște de poziție;
- **realizarea contactului vizual** – este absolut necesar în timpul dialogului ca toți participanții la dialog să se poată vedea și să se privească, contactul direct, vizual, fiind o probă a credibilității și a dispozițiilor la dialog;
- **înfățișarea** – reflectă modul în care te privești pe tine însuși: ținuta, vestimentația trebuie să fie adecvate locului și temei discuției, statutului social al interlocutorilor;
- **postura** – poziția corpului, a mâinilor, a picioarelor, a capului, a spatelui – toate acestea trebuie controlate cu abilitate de către vorbitor;
- **vocea** – urmărește dacă sunteți auziți și înțelegeți de cei care vă ascultă, reglați-vă volumul vocii în funcție de sală, de distanța până la interlocutor, față de zgomotul de fond;
- **viteza de vorbire** – trebuie să fie adecvată interlocutorilor și situației; nici prea mare pentru a indica urgența, nici prea înceată, pentru a nu pierde interesul ascultătorului;
- **pauzele de vorbire** – sunt recomandate atunci când vorbitorul dorește să pregătească auditoriul pentru a recepționa o idee importantă [7].

Conform acestor abordări teoretice, putem menționa că comunicarea didactică reprezintă instrumentul principal în favorizarea climatului educațional, și anume: prin specificul ei de a fi, poate influența pozitiv sau negativ.

Analizată din perspectivă psihopedagogică, comunicarea didactică prin dialog euristic apare ca un model interactiv, profesorul și elevul fiind în același timp emițător și receptor, între ei creându-se o relație de schimb de idei. Codurile folosite sunt cuvinte, imagini vizuale, sunete, gesturi etc. Comunicarea didactică se perfecționează și se autogenerază pe tot parcursul desfășurării sale.

Ca urmare, am determinat următoarele: calitatea procesului didactic depinde semnificativ de calitatea proceselor comunicative ce se stabilesc într-o sală de clasă între educator și educabili; rezultatele activității didactice sunt superioare atunci când cei doi interlocutori generici ai relației educaționale sunt parteneri în adevăratul sens al cuvântului, ei având posibilitatea de a-și schimba rolurile (emițător și receptor); clasa

școlară creează un autentic câmp psihologic, ceea ce are ca rezultat faptul că relațiile și interdependențele ce se stabilesc în acest context contribuie la efectele comunicative globale; pentru creșterea efectelor comunicative și, prin ele, pentru dezvoltarea climatului educațional, este necesar ca bunele relații de comunicare să fie cultivate în mod explicit. Modalitățile de influențare a climatului educațional comunicativ al clasei de elevi, prin contribuția pe care o pot aduce partenerii relației educaționale: calitatea actelor de comunicare depinde esențial de gradul de permisivitate sau nepermisivitate comunicativă pe care o induce profesorul, prin atitudinile pe care le adoptă față de interlocutor și față de schimbul informațional și interpersonal.

Așadar, comunicarea didactică înglobează și acele fluxuri informaționale, intenționate sau nu, verbale ori nonverbale, ce profilează un univers de discurs pluridirecțional, multicanal și polisemantic, favorizând astfel un climat psihosocial adecvat.

Referințe:

1. Dumitru I., Ungureanu C. Pedagogie și elemente de psihologia educației. - București: Cartea Universitară, 2005.
2. Cristea S. Dicționar de pedagogie. - București, 2000, p.42.
3. Nicola I. Tratat de pedagogie școlară. - București, 1996, p.472-473.
4. Cucoș C. Psihopedagogie pentru examenele de definitivare și grade didactice. - Iași, 1998, p.340-341.
5. Albu E. Prevenirea și combaterea devierilor de comportament la preadolescenți. - București, 2002, p.43.
6. Sălăvăstru D. Psihologia educației. - Iași: Polirom, 2000.
7. Cozărescu M. Comunicare didactică. Teorie și aplicație. - București, 2003.

Prezentat la 21.06.2012